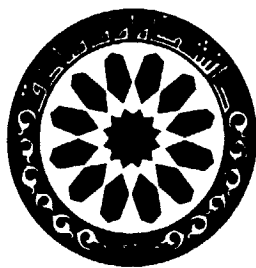

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق (ع)

شماره ثبت
شماره

۱۳۸۰ / ۱۰ / ۲۶

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی

کتابخانه مرکزی
دانشگاه امام صادق (ع)

015887

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد علوم سیاسی

بررسی اشعار سیاسی در ایران از شهریور ۱۳۲۰ تا بهمن ۱۳۵۷

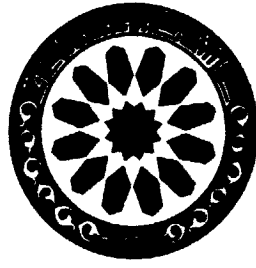
دانشجو: احمد درستی

استاد راهنما:

دکتر فرهاد عطایی

زمستان ۱۳۷۸

۳۹۱۲۵

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد علوم سیاسی

بررسی اشعار سیاسی در ایران از شهریور ۱۳۲۰ تا بهمن ۱۳۵۷

دانشجو: احمد درستی

استاد راهنما:

دکتر فرهاد عطایی

استاد مشاور:

دکتر حمید بهرامی

زمستان ۱۳۷۸

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری
ترجمه، اقتباس و ... از این پایان نامه کارشناسی ارشد
برای دانشگاه امام صادق (علیه السلام) محفوظ است.
نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

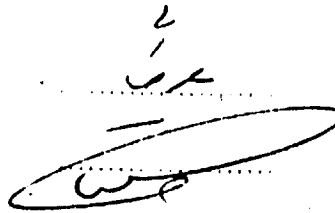
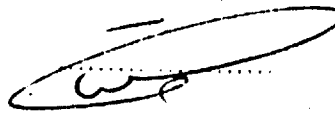
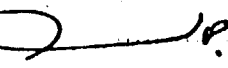
اعضای هیأت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای احمد درستی بر: ۷۰۳۰۷۳۵۳۴

تحت عنوان بررسی اشعار سیاسی در ایران از شهریور ۱۳۲۰ تا بهمن ۱۳۵۷

را از نظر شکل و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیوسته

پیشنهاد می کنند.

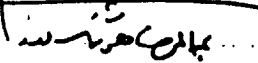
اعضای هیأت داوران نام و نام خانوادگی رتبه علمی مجلس امضاء

(۱) استاد راهنما:	دکتر فرهاد عطاشی	استاد پار	
(۲) استاد مشاور:	دکتر حمید بهرامی	استاد پار	
(۳) نماینده شورای تحصیلات تکمیلی دانشکده:	دکتر ناصر جمالزاده	استاد پار	

(۴) اساتید ناظر:

(۱)

(۲)

دکتر عبدالرضا هوشنگ مهدوی استاد پار

چکیده پایان نامه:

هنر حوزه احساسات و عواطف و سیاست حوزه عقلانیت و قدرت است. اما در بستر زمان لحظه‌هایی (یا برهه‌هایی) فرا می‌رسند که این دو به هم نزدیک می‌کنند. زمانی هنر به نقد قدرت می‌نشیند و زمانی دیگر، قدرت، هنر را دستمایه رسیدن به اهداف خود قرار می‌دهد و از اینجاست که هنر سیاسی با دو شاخه متضاد آن زاده می‌شود هنری که فاقد قدرت است و هنری که حامی قدرت.

ایرانیان از میان هنرها به ادبیات و از انواع ادبی به شعر رغبت بیشتری نشان داده‌اند. آرزوها، آمال و سرگذشت این ملت در اشعارشان تبلور یافته است. در دوره سلطنت سی و هفت ساله محمد رضا پهلوی، شعرا در مقاطع مختلف به صورتهای گوناگون با سیاست درگیر بودند. در برخی از شرایط تاریخی شعرا عقایدشان را بصورت آشکار بیان می‌کردند ولی در برهه‌هایی به علت حاکمیت جو اختناق و اعمال سانسور سخن گفتن جز در لفافه تشبیهات و استعارات، کنایات و امثال امکان نداشت.

در دهه اول حکومت پهلوی دوم (۳۰ - ۱۳۲۰) حضور نیروهای متفکین در ایران، نبود کنترل همه جانبه دولت بر تمام شؤون سیاسی - اجتماعی و حمایت ارتش سرخ از گروههای چپگرا، به گسترش اندیشه‌های مارکسیستی و ظهور شعرای چپگرا کمک کرد.

دهه ۳۰ با نهضت ملی شدن صنعت نفت ایران شروع شد اما شکست این نهضت باعث جریحه دار شدن احساسات وطن پرستانه مردم ایران گردید. حوادث و اتفاقات مهم این جنبش در اشعار بسیاری از شعرا از جمله اخوان ثالث نمود پیدا کرد. سیر حوادث سیاسی، در سال ۴۲ قیام پانزده خرداد را در پی داشت. صبغه مذهبی این قیام بار دیگر نقش سیاسی مذهب را در ایران مطرح نمود و تعدادی از شعرا به انعکاس اندیشه‌های اسلامی در اشعار خود پرداختند. در مقابل این سه جریان ادبی - سیاسی مخالف وضع موجود، شعرایی نیز بودند که با انگیزه‌های مختلف، اشعاری در مدح خاندان پهلوی و ستایش اقدامات آنها سرودند. بطور کلی این چهار جریان شعری، بیانگر چهار جریان فکری - سیاسی در دوره خود بودند.

ادبیات سیاسی - روشنفکران - سانسور مطبوعات - جنبش‌های اجتماعی - شعرای طرفدار وضع موجود - شعرای مخالف وضع موجود - مبارزات چریکی - اختناق - استبداد -

النبة

إنّ الفنّ هو ساحة العواطف والمشاعر و السياسة هي ساحة العقل والقدرة. أمّا في بعض الظروف، يتصافحان معاً. حيناً الفنّ السياسة وحيناً آخر يستخدم السياسة الفنّ نيلاً لاهدافها. ومن هنا يناجم الفنّ السياسي عن فرعيه المضادّين الى السلطة، الذي ينتقدها والذي يحاميها.

إنّ الارانيين رغبوا كثيراً من الفنون في الأدب و من انواعه في الشعر. وفي الواقع، توجد أمانى هذا الشعب و مطالباتهم متجسدة في اشعارهم. وكان الشعراء يتعلقون انفسهم بالسياسة في زمن محمد رضا البهلوى - طوال حكمه - بطرقٍ مختلفة. وأنهم في بعض الظروف كانوا يقدرّون لأظهار عقائدهم بوضوح كامل و احياناً في بعضى الاوقات لم يكن بوسعهم و مقدورهم إلا أن يستعملوا الكنايات و الاستعارات في أقوالهم.

وفي العقد الاول من سلطة البهلوى الثانى (٣٠ - ١٣٢٠ هـ ش)، كثيراً من العوامل والبواعث تؤدى الى تنمية مبادئ الماركسية و بزوغ الشعراء اليسارية منها: حضور قوات الاتفاق في ايران، عدم رقابة على كلّ شؤون الاجتماعية والسياسية و دعم جيش الاحمر من فرق اليسارية.

وبدأ العقد الثلاثين مع حركة تأميم صناعة البترول لكن فشلت هذه الحركة جرّح عواطف الشعب الايرانى. وتبلور احداث الهامة لهذه الحركة في اشعار كثيراً من الشعراء منهم اخوان ثالث.

خلف مسيرة الاحداث ونهضة الشعب في ١٥ في عام ١٣٤٢ هـ ش. وعلى اثر هذه النهضة لعب الدين دوراً اساسياً في السياسة و حنيئذ بدأ الشعراء لنشر عقائدهم الاسلامية في اشعارهم.

خلافاً لهذه تيارات الثلاثة ضد وضع الراهن، كان قليلاً من الشعراء يمدحون سلالة البهلوى و اعمالهم مع البواعث المختلفة.

على اىّ حال، تتمثل هذه التيارات الشعرية عن اربعة التيارات السياسة - الفكرية. الادب السياسى - المثقفون - رقابة على المطبوعات - الانتفاضات الاجتماعية - شعراء محافظ لوضع الراهن - شعراء معارض لوضع الراهن - التيارات الادبية - السياسية - كفاح مسلّح - حرب عصابات

فهرست مطالب

صفحه	موضوع
۱.....	مقدمه
	فصل اول: ادبیات و سیاست
۶.....	پیش‌درآمد.....
	بخش اول: ادبیات و اجتماع
۷.....	ادبیات چیست.....
۱۰.....	مشخصات و ویژگیهای آثار ادبی.....
۱۳.....	رابطه ادبیات و اجتماع.....
۱۹.....	کارکردهای ادبیات.....
۲۲.....	نویسنده و جامعه.....
۲۴.....	خلاصه بخش.....
	بخش دوم: شعر سیاسی
۲۶.....	تعریف شعر و عناصر سازنده آن.....
۳۲.....	سیاست و گستره آن.....
۳۶.....	تعریف شعر سیاسی.....
۴۱.....	انواع شعر سیاسی.....
	خلاصه بخش.....
	فصل دوم: عوامل سیاسی و اجتماعی تأثیرگذار بر اشعار سیاسی
۴۴.....	پیش‌درآمد.....

بخش اول : عوامل سیاسی تأثیرگذار بر اشعار سیاسی

۲۵	اشغال ایران توسط متفقین
۴۹	کودتای ۲۸ مرداد
۵۵	قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲
۵۹	حادثه سیاهکل
۶۳	خلاصه بخش

بخش دوم : عوامل اجتماعی تأثیرگذار بر اشعار سیاسی

۶۴	پیش درآمد
۶۵	نوسازی و تأثیر آن بر عرصه ادبیات و شعر
۷۰	انجمن های نویسندگان
۷۴	مطبوعات
۷۸	ترجمه ها
۸۱	خلاصه بخش

فصل سوم : جریانهای مهم شعر سیاسی در دوره حکومت محمدرضا پهلوی

۸۲	پیش درآمد
----	-----------

بخش اول : اشعار سیاسی چپ

۹۷	استبداد ستیزی
۱۱۷	انقلاب
۱۳۵	سوگ سروده ها
۱۴۲	زندان
۱۴۷	آزادی
۱۵۴	اسطوره های رهایی
۱۶۱	انقلابهای دیگر
۱۷۰	عدالت طلبی

۱۸۳ خلاصه بخش

بخش دوم: اشعار سیاسی ملی‌گرایانه

۱۸۵ میهن‌پرستی

۱۹۲ اسطوره‌های ملی و تاریخی

۱۹۹ بیگانه‌ستیزی

۲۰۵ ترویج زبان فارسی

۲۰۷ استبداد ستیزی

۲۲۱ تشویق به مبارزه و ایستادگی

۲۲۹ سوگ سروده‌ها

۲۳۵ تبعید و زندان

۲۳۸ حوادث ملی

۲۳۹ خلاصه بخش

بخش سوم: اشعار سیاسی اسلامی

۲۵۱ پیش‌درآمد

۲۵۲ مبارزه با استبداد و اختناق

۲۷۰ تجلیل از شهدا

۲۷۳ زندان

۲۷۷ حوادث انقلاب

۲۸۹ رهبری امام خمینی

۲۹۳ جهان اسلام

۲۹۶ مفاهیم و اسطوره‌های مذهبی

۳۰۱ خلاصه بخش

بخش چهارم: اشعار سیاسی سلطنت طلبانه

۳۰۲ پیش‌درآمد

۳۰۴	شاه و خاندان سلطنتی
۳۱۲	انقلاب سفید
۳۱۴	جشن‌های ۲۵۰۰ ساله
۳۲۰	قیام ملی ۲۸ مرداد ۱۳۳۲
۳۲۳	انتقادات
۳۲۵	خلاصه بخش
۳۲۷	نتیجه‌گیری
		پیوست : سه شعر از دکتر حمید بهرامی
۳۳۱	کتابنامه
۳۳۴	چکیده

مقدمه

بروز جنگ دوم جهانی تأثیرات مهم سیاسی و اجتماعی نه تنها در اروپا بلکه در کل جهان به جای گذاشت خاورمیانه و از جمله ایران نیز تحت تأثیر مستقیم این حادثه مهم جهانی قرار گرفتند. صف‌آرایی قدرتهای بزرگ در منطقه قفقاز، مستلزم عبور از ایران و تقویت نیروهای درگیر در این جبهه بود. از این رو متفقین بی‌توجه به موضع‌گیری دولت ایران مبنی بر بیطرفی، این کشور را به اشغال خود درآوردند.

اشغال ایران توسط متفقین، ایران را برای سالها در کمربند امنیتی غرب قرار داد. شوروی نیز به نوبه خود در زمان اشغال تلاشهای عمده‌ای برای حفظ ایران در قطب شرق انجام داد اما این تلاشها در عرصه سیاسی چندان قرین موفقیت نبود و جمهوریهای خودمختاری نیز که با حمایت استالین در استانهای غرب کشور تأسیس شده بودند، به زودی فروپاشیدند. اما با وجود این ناکامیها، در عرصه فرهنگی تبلیغات و فعالیتهای روسها در ایران تا حد زیادی برای آنها مثمر‌تر بود. چرا که تا اوایل دهه پنجاه، اندیشه‌های مارکسیستی بیشترین جذابیت را برای روشنفکران غیردولتی و همچنین برای بسیاری از مردمان عادی طبقات فقیر جامعه داشت.

شکست سریع و ناباورانه ارتش ایران از متفقین، لطمه زیادی به غرور ملی ایرانیان زد. با این وجود، چنین شکستی مانع از تداوم اندیشه‌های افراطی ناسیونالیستی نشد، و نسلی از تحصیل‌کردگان ایرانی که درس خوانده دوره رضاخانی بودند همچنان در نشر و گسترش چنین اندیشه‌هایی کوشا بودند. بروز حوادثی چند در سالهای بعد از جمله تشکیل جمهوری‌های خودمختار به رهبری پیشه‌وری و قاضی محمد، و نهضت ملی شدن نفت به تشدید گرایش‌های ملی‌گرایانه انجامید. در کنار احساسات ناسیونالیستی، حکومت ایران

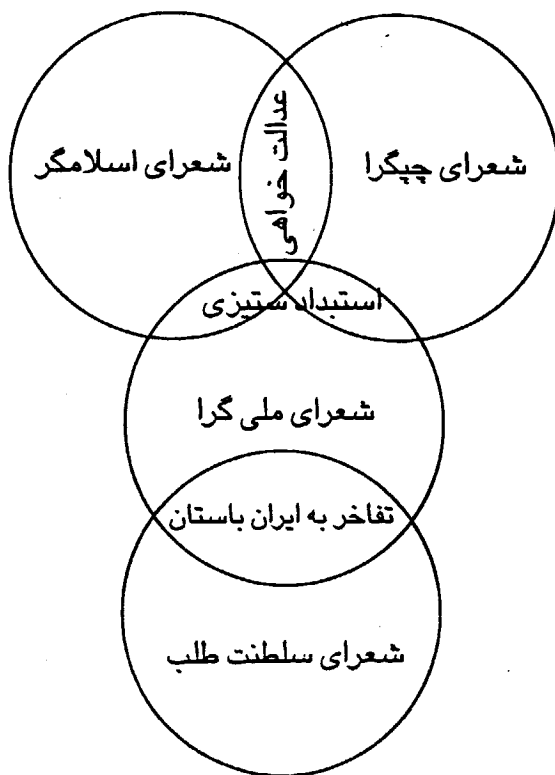
ضمن تبلیغ نظام شاهنشاهی در صدد القاء این فکر بود که «ایران پرستی» جدا از «شاه پرستی» نیست. زیاده روی در تفاخر به ایران باستان و موارث به جامانده از آن در این دوره شاید عکس العمل روانی ناشی از شکست در برابر متفقین بود.

تلاشهای دولت پس از کودتای ۲۸ مرداد در جهت تثبیت حکومت محمدرضا با سرکوب مخالفین و تشکیل دستگاه امنیتی گسترده و پیشرفته ای همراه بود. اجرای برنامه های توسعه اقتصادی و اجتماعی با نام انقلاب سفید یا انقلاب شاه و مردم، که در برخی اصول با موازین و احکام شرعی مخالف بود، گروهی از روحانیون را به جبهه گیری در مقابل این برنامه ها واداشت. مخالفت روحانیون و در رأس آنها امام خمینی (ره) که منجر به تبعید ایشان از کشور شد، جریان جدیدی از مخالفت های سیاسی را به دنبال داشت. انتشار کتاب ولایت فقیه امام خمینی (ره) به عنوان منشور حکومت اسلام، و برگزاری جلسات سخنرانی بوسیله اندیشمندان اسلامی در حسینیه ارشاد، بر غنای هر چه بیشتر اندیشه های سیاسی اسلامی و در نتیجه مخالفت با نظام سلطنتی افزود.

بدین ترتیب در این دوره چهار جریان فکری کمونیستی، اسلامی، ملی گرا و سلطنت طلب در سپهر اندیشه ایرانیان حضور دارد. این نوشته، با مفروض گرفتن وجود این چهار جریان فکری، در صدد اثبات این فرضیه است که «در عرصه شعر نیز چهار جریان شعر سیاسی چپ، اسلامی، ملی گرا و سلطنت طلب حضور دارند».

این چهار جریان شعری به صورت کامل از یکدیگر قابل انفکاک نبوده و در برخی موارد با یکدیگر تداخل و همپوشانی پیدا می کنند. به عنوان نمونه اشعار سلطنت طلبانه با اشعار ملی گرایانه در موضوع افتخار به «تاریخ و فرهنگ ایران باستان»؛ و اشعار چپ گرا و اسلامی در مورد حمایت از اقشار و طبقات فقیر جامعه و موضوع عدالت با یکدیگر اشتراک دارند. در ضمن سه جریان اسلامی، چپ و ملی گرا، «استبدادستیزی» «آزادی خواهی» و «ترغیب به مبارزه با حکومت» را وجهه همت خود قرار داده بودند. بنابراین اگر هر کدام از جریانها را به صورت دایره فرض کنیم، اولاً خود این دایره ها مرزهای کاملاً مشخص ندارد و بیشتر برای سهولت بررسی از دیگر جریانها بطور کامل مجزا شده اند و در جهان واقع، چنین نیست. ثانیاً

این دایره‌ها در بعضی جاها با یکدیگر تداخل دارند و اگر بخواهیم آنها را با تصویر نشان دهیم
چنین تصویری خواهیم داشت :

شاید این طور به نظر آید که اولاً این مسأله به اثبات نیاز ندارد ثانیاً اثبات آن چه اهمیتی دارد؟ گرچه مسأله ساده به نظر می‌رسد اما با توجه به اینکه عده‌ای اساساً منکر چیزی به عنوان شعر سیاسی بوده و هرگونه رابطه‌ای را بین شعر و سیاست و بطور کلی ادبیات و سیاست نفی می‌کنند، ضرورت پرداختن به موضوع مشخص می‌شود. از طرف دیگر، در میان آنانی هم که رابطه بین شعر و سیاست را نفی نمی‌کنند، هستند کسانی که این تقسیم‌بندی را نمی‌پذیرند.

در ضمن بررسی محتوایی اشعار سیاسی این حسن را خواهد داشت که با مضامین و مفاهیم مختلف سیاسی و چگونگی تبلور آنها در ادبیات و بطور اخص در اشعار آشنا شویم و بطور کلی مسأله از دیدگاه جامعه‌شناسی سیاسی و اندیشه‌های سیاسی مورد بررسی قرار می‌گیرد و از آنجایی که موضوع مورد بررسی به ادبیات مربوط می‌شود، تحقیق حاضر، پژوهشی میان رشته‌ای خواهد بود با استفاده از دیدگاه‌های ادبی، جامعه‌شناسی و سیاسی. بدین منظور در فصل اول که به ارائه کلیات اختصاص یافته، با نظریات مختلف منتقدان ادبی درباره ادبیات، رابطه آن با اجتماع و کارکردهای اجتماعی ادبیات آشنا خواهیم شد. تعریف شعر سیاسی و انواع آن نیز در بخش دوم همین فصل مطرح می‌گردد. با زمینه‌ای که از این مباحث آماده می‌شود، فصل دوم مباحثی خواهد بود پیرامون حوادث مهم سیاسی و اجتماعی که بر اشعار سیاسی در دوره پهلوی دوم تأثیرگذار بوده‌اند. در این فصل تنها به نقل حوادث و نحوه تأثیرگذاری آنها اکتفا شده و ارائه نمونه اشعار به فصل بعدی واگذار شده است. تأثیر حوادث سیاسی و تحولات اجتماعی در دو بخش جداگانه بررسی می‌شود. حوادث سیاسی بیشتر از لحاظ تهیه سوزده و یا تعیین موضوع برای شاعر اهمیت دارند. وقتی که یک حادثه مهم سیاسی رخ می‌دهد شاعر به عنوان نبض جامعه، شروع به عکس‌العمل می‌کند و برداشت، تأثر و یا خوشحالی خود را از آن حادثه در قالب شعر بیان می‌کند. اما تحولات اجتماعی و فرهنگی که باعث تحول و تغییر تدریجی در ذوق افراد جامعه و مخاطبان شعرا می‌شدند، بیشتر بر «تطور» قالبهای شعری تأثیر می‌گذارند و منجر به پیدایش سبکها و مکاتب جدید ادبی می‌شوند.